

Josef Moroder Lusenberg (1846 – 1939)

Bera Šepl da Jumbierch

L Istitut Ladin Micurà de Rù y l Museum Gherdëina mèt a jì a Urtijëi tla Cësa de Cultura na mostra per uneré l gran artist de Gherdëina. La mostra ie cumpanieda da n catalogh de 112 plates che unirà prejentà n ucasion dla giaurida ai 14 de agost 2009.

Ndut saral da udëi za. 110 opres d'ert, belau dutes de proprietà privata, n gran pert da udëi l prim iede. La scumenciadiva ie unida finanzieda dai Assessorac provinziei ala cultura ladina y tudëscia.

„Gherdëina à de bujën de lecurdé Šepl Moroder da Jumbierch che ne n'ie nia mé stat un di artisç de majer valor ma nce na persunalità che à desmustrà si gran liam cun la valeda te si chedri y nce te truepa lètres y diares. Chisc documënc ie reses per Gherdëina, ma de gran vivanda, che conta de truepa uriteies dla vita da ntlëuta, suvënz desmincëdes....“nsci pon liejer tla prejentazion dl catalogh.

Na publicazion n unëur dl gran artist de Gherdëina mort dan 70 ani che à lascia fusties sotes tl ciamp dl'ert, nia mé a nivel de valeda ma nce sëura i cunfins ora.

Šepl Theodor Moroder fova nasciù ai 27 de mei dl 1846 -coche cuarto de neuf mutons- sun l luech da Scurcià y tlamà aldò de si luech da paur nce l „Lusenberger“. L fova l moler plu mpurtant de Gherdëina dl 19ejim secul. Si svilup y madurità artistica, si sopieda tres gran ejëmpli y maestri, si stil particular arjont tres la cuntreda, tres amor y duel vën tlo descrit a puntin. Povester puec sà zeche plu avisa dl gran artist. L passé di ani, la ntraunides da uni di straica for plu aslune nce la fusties de persones che meritëssa de uni lecurdedes. Y danter chëstes iel zënzauter Bera Šepl da Jumbierch, artist da talënt, enamurà dl'ert. Ma nce n idealist, cun na si filosofia y na si maniera de viver. N persunaje speziel, ntressant sota uni pont de ududa. L à for tenì pra si tiera, si ncësa, ma nia plu coche paur, ma tl guant de amatëur dla natura, di paesajes y dla jënt che abitoava si valeda, dantaldut a ch'st'ultima.

Si pultrec reprejentea n documënt autentic, n spiedl dla figures de chëles che l „Lusenberger“ ova giapà ispirazion per si chedri. I lëures „sun cumiscion“ l fajova diventé ustinà y dala luna, l davani ti fova unfat.

La prima lezion de dessëni ova Šepl Moroder giapà dal curat de Urtijëi, seniëur Ujep Antone Vian. Per la bries de chësc ie Šepl ruvà dl 1856, deberieda a si fra plu vedl Jan Andrea, tla Scola de depënjer y dessenië dl cunvënt de Benedetins de St. Georgenberg a Fiecht dlongia Schwaz. I sfueies di studies de chisc ani mostra cun ce prezijion che l fova bon de cuncretisé si usservazions. Moroder da Jumbierch nstës se à plu tert definì coche sculé mesan y chësc dantaldut ajache l ova problems de lingaz, ne mессovel ma coche mut ladin rujené tudësch a Fiecht.

Nsci al scrit l ann 1896 te un de si cudejiei dala schizes: *“Ie ntendove, capive dut drët bën, ma me stentove a rujené. Chël batulamënt me savova zebider y mparé adamënz aricëul. Sce esse pudù l di cun nosta paroles, l'ëssi sapù y desmustrà che ntendove miec chëla frasa che chël che la savova da di su mé nsci bel adamënz sciche n tel papagal. Y nsci fovi mefun mesan.”*

Bera Šepl se à nce dat ju truep cun la storia y la cultura de Gherdëina. Miuran y derturan l guant dala Gherdëina, al metù a jì truepa defiledes y festes, mustran nsci nosta cultura y usanzas. Cun chësc al sentà ite tla jënt de Gherdëina la legrëza per si tradizions. Do l tēmp dla furnazion a München iel stat bon nce de se svilupé inant, abinan na si maniera espressiva particulera. Cater ani al studià tl'Academia dl'Ert figurativa y tlo al frequentà la Scola naturalistica pra l professëur Ludwig von Löfftz y la Scola de pitura pra l professëur Wilhelm

von Diez. Da ndì à pona abù te si pitura l tēmp passà tl atelier de Franz von Defregger, pra chël che Moroder da Jumbierch à laurà dal 1880 mpo y da chël che l à tēut ju la maniera de cumposizion y de depēnjer y se l' à fata sia.

La cunfruntazion sota cun Defregger ti à purtà a Moroder na ncēria da pert dl “Landesmuseum Ferdinandeum” de Dispruch de fē doi copies de pitures de si cunesciù maester. Defregger fova stat drēt cuntēnt cun la copies. A cialé zeruch udova ite Moroder da Jumbierch permò plu tert: *“L me ie unì drēt ert sēura vester bon de unì ora dla maniera de depēnjer de Defregger. Ie ti la vagove true’ massa puech a dé su l culēur, depenjove dant true’ massa „nēt“, massa lize, mpermò canche é udù coche n Liebermann, coche n Segantini lēura y vèn mpo tan prijiei, ntlēuta ti l’ei vagheda a lascé ora duta la forza che sentive pu perdrēt bele da giut incà te mé.”*

N possa bēn di che sciche artist se merita Moroder dessegur na lerch tla lingia di artisé de valor no mé dl Tirol y ma nce de n raion mo scialdi majer. Y propi la doi mostres de Urtijēi y Bulsan acumpaniedes dal catalogh juderà pro a desmustré per for chēsc fat.

Dlongia la ilustrazion de na cerduda de opres dl artist, abinen tl catalogh cuntribuc scric de trēi esperc:

Eva Gadner sotscrij per la biografia y i tesé che reverda la opres. Peter Weiermair scrij sun la maniera de lauré dl depenjadēur y si pert tl cuntest artistich de si tēmp. Gert Ammann analisea l raport danter bera Šepl da Jumbierch y Franz von Defregger. Carl Kraus à laurà ora l cunzet generel dla mostres.

L Museum Gherdēina y l Istitut Ladin Micurà de Rù coche prumotēures dl proiet ie stac boni de abiné ca coche partner per la urganisazion dla mostra che sarà de setēمبر a Bulsan, l Südtiroler Kulturinstitut. Nsci se cuncretisea nce la culaburazion danter istituzions cultureles de Gherdēina y de Bulsan. Tla mostra a Bulsan saral da udēi dantaldut opres plu intimes dl artist de Gherdēina, ntant che tla Cēsa de Cultura a Urtijēi uelen documenté plu si troi artistich.

Da lecurdé iel che tl Museum Gherdēina iel da udēi ntan dut l ann na cumpēida de ades 50 chedri dl artist.

L Istitut Ladin ne n’ à nia mé metù adum n indesc dla opres dl artist y dat ora deberieda cun l Museum Gherdēina chēsc catalogh dla mostra, ma lēura ora de chël nce pra na gran monografia sun bera Šepl Moroder da Jumbierch, monografia che unirà ora proscimamēnter, n culaburazion cun l Museum Gherdēina. N spera che a chēsta moda ti vēniel finalmēnter dat al gran artist de Gherdēina l recunescimēnt publich merità.

Mostra „Josef Moroder Lusenberg – Bera Šepl da Jumbierch“

Urtijēi, Cēsa de cultura

Giaurida: vēnerdi 14 agost, dala 18.00

Dureda: dal 15 agost al 27 setēمبر, 10.00–12.00, 16.00–19.00, 20.00–22.00 (dum-sa), lunesc stlut

Mostra „Josef Moroder Lusenberg –Der Intimist“

Bulsan, Ex-Museion, str. Sernesi 1

Giaurida: sada 12 setēمبر, dala 11.00

Dureda: dal 14 setēمبر al 18 utober, lun–sa 10.00–12.00 y 14.00–18.00

Info: Museum Gherdēina - Tel. 0471 797554 - www.museumgherdeina.it